

Borhy László – Számadó Emese –
Bartus Dávid – Gelencsér Ákos

Újabb késő római kőládasír Brigetio Gerhát-temetőjéből

A komáromi Klapka György Múzeum 2007. február 26-án bejelentést kapott, hogy Komárom és Almásfüzitő határában – Brigetio Gerhát-temetőjének¹ területén – a KEROL benzinkúthoz tartozó szennyvízakna földmunkái során faragott kövek kerültek elő. A leletmentést a Klapka György Múzeum (Számadó Emese, Gelencsér Ákos) és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Ókori Régészeti Tanszéke (Borhy László, Bartus Dávid) végezte 2007. február 28-án és március 1-jén, folyamatosan, a munka sürgőssége miatt éjjel-nappal. A földmunkagép által létrehozott 16 m² felületű munkagödör tisztítása során a jelenlegi felszíntől mért 2 méteres mélységben egy késő római kőládasír került elő (1. kép).

A helyszínen megállapítottuk, hogy a sír két, másodlagosan felhasznált, faragott kőből álló fedelét a munkagép elmozdította, és a munkagödörből kiemelve a jelenlegi felszínen helyezték el, így azok eredeti pozícióját, a kőládasír lezárását nem tudtuk megfigyelni (2–3. kép). A kőládasír belseje barna agyagos földdel tömören ki volt töltve, amiből arra következtettünk, hogy a sírt megbolygathatták, fedelét talán elmozdították. Ezt a véleményünket megerősítette az a későbbi tett megfigyelés is, hogy a kőládasír körbontása során a sír délkeleti sarkától 30 cm-re, az egykori járósínt magasságában a szelvényfalból egy eredetileg valószínűleg a sírhoz tartozó ládika darabjai kerültek elő, amelyet a sír kirablásakor dobhattak ki (4. kép). A ládika bronzból készült, függőleges pozíciójú sarokpántjain, veretein és fogantyúján kívül vastöredékek és kevés elszenesedett famaradvány került elő. A ládika mellett egy kisméretű, lapos, szürke agyagtál feküdt, amely valószínűleg szintén a még ókori kirabláskor került a sír mellé. Ennek kapcsán említést érdemel az a tény is, hogy a sírban feltárt két csontváz egyikének a koponyája a láb mellett került elő, ami szintén a sír kirablására, a temetkezések bolygatására utal.

A sír belsejében található kevert földbetöltésből helyenként bronzmorzsalékok, valamint egy érem került elő,² majd 35 cm-es mélységben jelentkezett a két egymás mellé fektetett, K–Ny tájolású csontváz (5. kép). Az 1. sz. (déli) csontváz feje keleten, elsődleges pozícióban feküdt, a 2. sz. (északi) csontváz feje nyugaton, az 1. sz. lábánál, másodlagos pozícióban. Az 1. sz. csontváz bal vállánál (6. kép) egy áttetsző, zöldes tónusú, kónikus alakú, talpgyűrű nélküli, enyhén kihajló vágott peremű

László Borhy – Emese Számadó –
Dávid Bartus – Ákos Gelencsér

Late Roman stone casket grave from the Gerhát cemetery of Brigetio

On February 26, 2007, a report arrived in the Klapka György Museum in Komárom that carved stones had been found during digging the sewage shaft of the KEROL petrol station on the territory of the Gerhát cemetery of Brigetio¹ on the border of Komárom and Almásfüzitő. The Klapka György Museum (Emese Számadó and Ákos Gelencsér) and the Department of Classical and Roman Provincial Archaeology of the Eötvös Loránd University of Arts (László Borhy and Dávid Bartus) conducted a rescue excavation on February 28 and March 1 working day and night without stop because of the emergency of the work. A Late Roman stone casket grave was found in the depth of 2 m from the ground surface during the cleaning of the 16 m² large pit dug out by an excavator (Fig. 1).

It could be determined on the spot that the lid of the grave, which had been prepared from two secondarily used carved stones, was moved by the excavator, it was lifted and placed on the ground beside the pit, so its original position, the closing of the stone casket grave could not be observed (Figs 2–3). The interior of the stone casket grave was solidly filled in with brown clayey earth, which suggests that the grave had been disturbed and maybe its lid had also been shifted. This opinion was supported by a later observation: during the cleaning of the stone casket grave, the remains of a small case were found in the wall of the cutting in the height of the contemporary floor level, 30 cm from the south-eastern corner of the grave. This case probably belonged to the grave and it was discarded at the robbing of the grave (Fig. 4). The case was made of bronze. Beside the vertical corner bands, its mounts and handle, a few iron fragments and charred wood remains were found. A small flat grey clay bowl lay beside the box, which was probably also placed here by the contemporary grave robbers. It should also be added that the skull of one of the skeletons found in the grave lay at the feet, which also indicated the violation of the grave and the disturbance of the burials.

A few bronze crumbles and a coin were found in the mixed earth filling of the grave.² The two E-W oriented skeletons were found lying side by side in a depth of 35 cm (Fig. 5). The skull of skeleton no. 1 (southern) lay in the original position, while that of skeleton no. 2 (northern) lay in a secondary position at the feet of skeleton no. 1. A translucent conical glass tumbler of a

1 BARKÓCZI 1951, 9.

2 A leletmentés során előkerült fém- és üvegtárgyak jelenleg restaurálás alatt állnak.

1 BARKÓCZI 1951, 9

2 The metal and glass objects found during the rescue excavation are being conserved.

üveg pohár (AR 64.1; Barkóczi 46; Isings 106b1; Trier 52), jobb vállánál (7. kép) egy áttetsző, zöldes tónusú, erősen kihasasodó, nagyméretű *unguentarium* (Barkóczi 105; Isings 103) került elő.³ Az 1. sz. csontváz koponyája alatt egy bronzból készült hagymafejes fibula feküdt. A 2. sz. csontváz lábánál, a sír ÉNy-i részében egy korrodált vasdarab, valamint egy tükör ólomkeretének hullámvonallal díszített töredéke került elő. A csontvázak feje alatt két darab kőből készült párna feküdt.

A leletmentés során feltárt faragott kőemlékek

A kóládasírt 6 faragott spoliumból állították össze. Fedelét, ahogyan azt fentebb említettük, két töredékes faragott kőemlék (No. 1a és 1b) képezte, amelyek eredeti pozícióját, tekintve, hogy helyszínre érkezésünk előtt a munkagép elmozdította, nem tudtuk megfigyelni. A kelet–nyugati tájolású sír oldalait további négy, részben feliratos spoliumból állították, és sarkaiknál habarccsal erősítették össze (No. 2a; 2b; 2c; 2d). A sír alját összesen 11 darab, kötésbe rakott tegulából rakták ki (8. kép), egyikükön LEG(io) I AD(iutrix) bélyeggel.

No. 1. A sír fedele

No. 1a (2. kép): A háttérben 3 felnőttet (bal oldalon gránátalmát tartó nőt, középen irattekercset tartó fiatalabb, a jobb oldalon ugyancsak irattekercset tartó idősebb férfit), előttük két gyermeket ábrázoló sírsztélé felső töredéke. Felületén fehér stukkóbevonat látszik. Feliratos része nincs meg. Magassága: 113 cm; szélessége: 117 cm; vastagsága: 26 cm.

No. 1b (3. kép): Sírsztélé alsó részének töredéke. A töredék felső részén a feliratos mező utolsó négy sora, valamint az alatta elhelyezett reliefes képmező látható, ez utóbbin a bal oldalon farkas, előtte bárány ábrázolásával. A feliratos mezőt két oldalról csúcsban végződő, függőleges levélminta szegélyezi. Megmaradt a sírsztélé alsó, a földbe helyezés célját szolgáló nyúlványa is. A betűgyakban és a reliefen piros festés nyomai látszanak. Legnagyobb magasság: 141 cm; legnagyobb szélessége: 104 cm; vastagsága: 27 cm. Érdemes megjegyezni, hogy a 2. sorban a „H” vízszintes hastájának vonalvezetése miatt a cirill „И”-re emlékeztet, és hogy a 3. sorban a FRATRIB szóban az „I”-t kisebb méretben írták, és az „R” és a „B” között, azok magasságába felhelyezték.

--- *leg(ionis)*]

VII *Cl(audiae)*

frater et he

res fratrib(us)

⁵ *f(aciendum) c(uravit)*

greenish shade stood at the left shoulder of skeleton no. 1 (Fig. 6), which did not have a foot ring and its slightly everted rim was cut (AR 64.1; Barkóczi 46; Isings 106b1; Trier 52). A translucent *unguentarium* of a greenish shade and a strongly bulging belly (Barkóczi 105; Isings 103) stood at the right shoulder (Fig. 7).³ A bronze bulb-headed brooch lay under the skull of skeleton no. 1. A corroded iron fragment and a fragment of the lead frame of a mirror decorated with a wavy line were recovered at the foot of skeleton no. 2 in the NW part of the grave. Two stone pillows were placed under the heads of the skeletons.

Carved stone relics uncovered during the rescue excavation

The stone casket grave was composed of 6 carved spolia. As it has already been mentioned, the lid was built of two fragmentary carved stone relics (Nos. 1a and 1b), which had been removed from the original position before we arrived on the scene. The walls of the east-west oriented grave were constructed from four partly inscribed spolia, and they were fastened together at the corners with mortar (nos. 2a, 2b, 2c and 2d.) The bottom of the grave was paved with 11 jointed tegulae (Fig. 8), one of which bears the stamp LEG(io) I AD(iutrix).

No. 1. The lid of the grave

No. 1a (Fig. 2): It is the upper fragment of a stele, which depicts three adults in the background (a woman holding a pomegranate on the left, a young woman with a scroll in the centre and an older man on the right also with a scroll) and two infants in the front. White stucco coating can be seen on the surface. The inscribed part is missing. Height: 113 cm; width: 117 cm, thickness: 26 cm.

No. 1b (Fig. 3): It is the lower fragment of a stele. The last four rows of the inscription field can be seen on the upper part of the fragment, while the relief field placed under it depicts a wolf on the left and a lamb in front of it. A vertical leaf ornament pointed at both ends encloses the inscription field on both sides. The lower projection of the stele, which was dug into the earth, is also preserved. Traces of red painting can be observed in the background of the letters and on the relief as well. Largest height: 141 cm; largest width: 104 cm; thickness: 27 cm. It is interesting to note that letter „H” in row 2 resembles a Cyrillic „И” because of the direction of the horizontal line and that letter „I” in the word FRATRIB in row 3 is smaller than the rest of the letters and it is upwards shifted between letters „R” and „B”.

³ A sírban talált pohárral és *unguentarium*mal megegyező típusú üvegek kerültek elő 1998-ban a Komárom-Szőny-MOLAJ „A” út lelőhelyen végzett leletmentés során feltárt szarkofágokból is. (BORHY-SZÁMADÓ 1999, 5–6, 6. kép – üveg pohár; BORHY-SZÁMADÓ 1999, 9, 13. kép – *unguentarium*).

³ Glass objects of the same types as the tumbler and the *unguentarium* were found in the sarcophagus uncovered during the rescue excavation of Komárom-Szőny-MOLAJ Road „A” site in 1998. (BORHY-SZÁMADÓ 1999, 5–6, fig. 6 – glass tumbler; BORHY-SZÁMADÓ 1999, 9, fig. 13 – *unguentarium*).

Fordítása: - - -] a testvéreinek, a legio VII Claudia [- - - (pl. katonáinak?)], testvérük és örökösük állította (a síremléket).

No. 2. A kőládásír oldalába beépített kőfaragványok

No. 2a: A sír keleti (keskeny) oldalába befalazott kőemlék (9. kép): Sírsztélé feliratos része, a betűágyakban piros festés nyomaival. A szavakat következetesen alkalmazott, erőteljesen bemélyített, háromszög alakú interpunctio választja el egymástól. Ligatura: VA (5. sor). A feliratállító édesanya nomen gentilijében Ailia alak Aelia helyett. Érdekes külön megjegyezni, hogy a latin feliratot fejjel lefelé helyezték a kőládásírba (lásd még 2b feliratot is). Magassága: 84 cm; szélessége: 94 cm; vastagsága: 22 cm.

° *D(is)* ° *M(anibus)* °
M(arco) ° *Iul(io)* ° *Ingen*
uo ° *eq(uiti)* ° *leg(ionis)* °
I Ad(iutricis) ° *P(iae)* ° *F(idelis)*

⁵ *Ailia (!)* ° *Ingenua*
mater ° *f(ecit)* vagy *f(ilio)* °

Fordítása: A halotti árnyaknak. Marcus Iulius Ingenusnak, a legio I Adiutrix Pia Fidelis lovaskatonájának, Ailia (!) Ingenua, az édesanya állította (vagy: a fiának).

No. 2b: A sír déli (hosszanti) oldalába befalazott kőemlék (10. kép): Sírmonumentum épen maradt, feliratos része, a feliratos mező körül egyszerű kerettel. Érdekes külön megjegyezni, hogy a latin feliratot fejjel lefelé helyezték a kőládásírba. Magassága: 62 cm; szélessége: 238 cm; vastagsága: 22 cm. A felirat szövegezésében több hiba található. 1. sor: Az elhunyt cognomenét eredetileg – nyilván a Iulius nomen gentile dativusos alakjának (IVLIO) hatására a felirat vésője NIGELLIO (Nigellius dativusa) alakban véste, és valószínűleg csak ezt követően javította ki a Nigellio dativus-alakjára (Nigelloni). Ugyanígy tévesen került interpunctio Siscia város nevében az „S” és a „C” közé. Elvben felmerülhetne a (domo) Sep(timia) ° Flavia ° Sis(cia) ° c(olonia) feloldási lehetőség is, de a colonia városi rang említése a városnévben ezen a helyen aligha lehet helytálló feltételezés.

D(is) *M(anibus)* /
Iulio ° *Nigellio{a}ni* ° (domo) *Sep(timia)* ° *Flavia* °
Sisc(ia) ° *q(uondam)* ° *stip(endiorum)* /
XVIII ° *vixit* ° *an(nis)* ° *XL* ° *b(ene)f(iciario)* °
trib(uni) ° *mil(itum)* ° *leg(ionis)* ° *I* ° *Ad(iutricis)*
° *Ant(oniniana)* /
Ael(ius) ° *Paternianus* ° *coreg(ionarius)* ° *eiusdem*
° *heres* /

⁵ *f(aciendum)* *c(uravit)*

Fordítása: A halotti árnyaknak. A *Septimia Flavia Siscia* városából származó Iulius Nigellionak, aki 18 évet szolgált és 40 évet élt, a *legio I Adiutrix Antoniniana tribunus milituma* beneficiariusának Aelius Paternianus, az ő *regionarius*-társa és örököse gondoskodott a síremlék felállításáról.

- - - *leg(ionis)*]

VII Cl(audiae)

frater et he

res fratrib(us)

⁵ *f(aciendum)* *c(uravit)*

Translation: - - -] for his brothers, [- - - (e. g. soldiers?)] of the legio VII Claudia, as their brother and heir has erected (this monument).

No. 2. Stone carvings built into the walls of the stone casket grave

No. 2a: Stone monument walled into the eastern (narrow) side of the grave (Fig. 9). It is the inscribed part of a stele with the traces of red painting in the background. Consequently used strongly depressed triangular interpunctio separates the words. Ligature: VA (5th row). The Ailia form appears instead of the Aelia form in the nomen gentile of the mother who raised the stele. It is worth mentioning that the Latin inscription was placed upside down in the grave (see also inscription 2b). Height: 84 cm; width: 94 cm; thickness: 22 cm.

° *D(is)* ° *M(anibus)* °
M(arco) ° *Iul(io)* ° *Ingen*
uo ° *eq(uiti)* ° *leg(ionis)* °
I Ad(iutricis) ° *P(iae)* ° *F(idelis)*

⁵ *Ailia (!)* ° *Ingenua*
mater ° *f(ecit)* or *f(ilio)* °

Its translation runs: To the shadows of the dead. Ailia (!) Ingenua the mother (either raised it or to his son) to Marcus Iulius Ingeniis, the mounted soldier of legio I Adiutrix Pia Fidelis.

No. 2b: Stone monument walled into the southern (longer) side of the grave (Fig. 10). It is the intact inscribed part of a sepulchral monument with a simple frame around the inscribed field. It is worth separately mentioning that the monument was placed in the grave with the inscription upside down. Height: 62 cm; width: 238 cm; thickness: 22 cm. A number of mistakes can be found in the text. Row 1: The carver carved the form NIGELLIO (dative form of Nigellius) as the cognomen of the deceased probably after the nomen gentile dativus form of the name Iulius (IVLIO) and seems to have corrected it later to the dative form of Nigellio (Nigelloni). Similarly, the interpunctio is mistakenly placed between the „S” and the „C” in the name of the town Siscia. Theoretically, this could also be understood as (domo) Sep(timia) ° Flavia ° Sis(cia) ° c(olonia) but the mentioning of the colonia municipal rank in the name of the town would barely be the right idea in this case.

D(is) *M(anibus)* /
Iulio ° *Nigellio{a}ni* ° (domo) *Sep(timia)* ° *Flavia* °
Sisc(ia) ° *q(uondam)* ° *stip(endiorum)* /
XVIII ° *vixit* ° *an(nis)* ° *XL* ° *b(ene)f(iciario)* °
trib(uni) ° *mil(itum)* ° *leg(ionis)* ° *I* ° *Ad(iutricis)*
° *Ant(oniniana)* /
Ael(ius) ° *Paternianus* ° *coreg(ionarius)* ° *eiusdem*
° *heres* /

⁵ *f(aciendum)* *c(uravit)*

A felirat több érdekes szóösszetételt tartalmaz. Egyrészt megemlíti Siscia colonia Severus kori városnevét (Septimia Flavia Siscia), továbbá a Brigetióban állomásozó *legio I Adiutrix* Caracalla-kori kitüntető jelzőjét (*Antoniniana*), ami ezáltal a felíratra vonatkozóan keltezési támpontként is szolgál, valamint megemlíti a nevezett legio egyik parancsnokának (*tribunus militum legionis*) és beneficiariusának (*beneficiarius tribuni militum legionis*) a tisztségét. Problémát a COREG EIVS kifejezés feloldása jelenthet csupán. Tekintetbe véve azonban azt, hogy *beneficiarius*okkal és katonákkal, ezen belül is elsősorban *centuriókkal* kapcsolatban a *reg(io)*⁴ és a *reg(ionarius)*⁵ kifejezés Brigetióban is többször előfordul, a megoldást is ebben az irányban kell keresnünk, és a *coreg(ionarius)* (értsd: „régiofelelős- vagy körzeti megbízott-társ”) feloldás látszik a legkézenfekvőbbnek. Ezzel összefüggésben meg kell említeni, hogy ez a kifejezés – ismereteink szerint – először fordul elő latin nyelvű felíraton.

No. 2c: A sír északi (hosszanti) oldalába befalazott kőemlék (11. kép): Tympanonos záródású sírsztélé bal oldali része. Jobb oldali kétharmadát még az ókorban levésték. A tympanon alatti képmezőben női portrébűsztt. Magassága: 192–194 cm; szélessége: 82 cm; vastagsága: 14–21 cm. A 7 soros felirat szövegét a 6. sor kivételével nem lehet kiegészíteni.

D(is) [M(anibus)]
Fl(avii vagy -aviae) ° [- - -]
An [- - -]
T(iti) ° Fl[avii ? - - -]
⁵ Livi [- - -]
I ° CO[ntari(orum) mil(liariae) c(ivium)
R(omanorum) ? - - -]
viv[us, -a sibi f(ecit)?]

No. 2d: A sír nyugati (keskeny) oldalába befalazott kőemlék (12. kép): Oszloptalapzat, a kifelé néző oldalon rézsűs kiképzésű felülettel, az oszlopindítást levésték. Magassága/vastagsága: 25 cm; szélessége: 88 cm; hosszúsága: 108 cm.

Összegzés

Bár a leletanyag restaurálása és dokumentálása még folyamatban van, a feltárt emlékek alapján egyértelműen látszik, hogy a kőládasír illeszkedik azoknak a síremlékeknek a sorába, amelyeket Brigetio késő római korszakára vonatkozóan a 20. század első felében,⁶ közepe

Translation: To the shadows of the dead. Aelius Paternianus his comrade in the region and heir arranged the raising of a stele, as it had been left in the last will (?), to Iulius Nigellio from the town *Siscia Septimia Flavia* who served 18 years and lived 40 years, to the beneficiary of *tribunus militum* of *legio I Adiutrix Antoniniana*.

The inscription contains a few interesting word combinations. First it mentions the name of the town *Siscia colonia* as it was used in the Severus period (*Septimia Flavia Siscia*), then the laudatory attribute of *legio I Adiutrix* in Brigetio from the Caracalla period (*Antoniniana*), which help the dating of the inscription. It also mentions the ranks of a commander (*tribunus militum legionis*) and a beneficiary (*beneficiarius tribuni militum legionis*) of the above-mentioned legion. It is only the reading of the expression COREG EIVS that can be problematic. Regarding, however, that the expressions *reg(io)*⁴ and *reg(ionarius)*⁵ occurred repeatedly in connection with beneficiaries and soldiers, more exactly centurios, in Brigetio, the solution must be found in this direction, and the reading *coreg(ionarius)* (read „responsible for a region or regional procurator”) seems to be the most plausible. It should be mentioned in connection with the above that, as far as we know, this was the first occurrence of this expression in a Latin inscription.

No. 2c: Stone monument walled into the northern (longer) side of the grave (Fig. 11). It is the left side of a stele closed with a tympanum. The right-side two-thirds were carved off in the Antiquity. The bust of a woman can be seen in the picture field under the tympanum. Height: 192–194 cm; width: 82 cm; thickness: 14–21 cm. The text running in 7 rows – with exception of the 6th row – cannot be completed.

D(is) [M(anibus)]
Fl(avii vagy -aviae) ° [- - -]
An [- - -]
T(iti) ° Fl[avii ? - - -]
⁵ Livi [- - -]
I ° CO[ntari(orum) mil(liariae) c(ivium)
R(omanorum) ? - - -]
viv[us, -a sibi f(ecit)?]

No. 2d: Stone monument walled into the western (shorter) side of the grave (Fig. 12). It is the base of a column with an oblique surface on the outside. The start of the column was carved off. Height/thickness: 25 cm, width: 88 cm, length: 108 cm.

4 BORHY 2006, Kat. 4.: *ex regione Dulca vico Cai Augusti*.

5 RIU 663 (Környe): *centurio legionis I Adiutricis reg(ionarius)*. Lásd még: IGR III, 301 (Pisidia, Antiochia): εκατοναρχον ρεγεωναριον; valamint ugyanez a felirat SEG 48 (1998 /2001/) 503, No. 1519 további példákkal. *Centurio reg(ionarius)* említése még a vindolandai táblákon: Tablet 250. Vö. SPEIDEL 1984.

6 BARKÓCZI 1951, 8–10.

4 Borhy 2006, Kat. 4.: *ex regione Dulca vico Cai Augusti*

5 RIU 663 (Környe): *centurio legionis I Adiutricis reg(ionarius)*. See also: IGR III, 301 (Pisidia, Antiochia): εκατοναρχον ρεγεωναριον; and the same inscription SEG 48 (1998 /2001/) 503, No. 1519 with further examples. *Centurio reg(ionarius)* is also mentioned in the Vindolanda tablets: Tablet 250. Comp. Speidel 1984.

táján⁷ és végén feltártak.⁸ A feliratos és reliefekkel díszített sírkövek révén tovább bővült Brigetio római kőfaragványainak sora, és újra bizonyítást nyert az a többször is megfigyelt jelenség, hogy a késői időszak síremlékeit a korábbi időszak szarkofágjainak illetve sírsztéléinek újra felhasználásával készítették el. E tekintetben érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az általunk feltárt sírból két olyan feliratos emlék is előkerült, amelyeket fordított pozícióban helyeztek el a kőládásír oldalában (No. 2a és 2b). Ez azt is jelenti, hogy a felhasználók számára nem volt jelentősége a feliratra vésett szövegnek, a feliratokon említett személyekhez semmiféle módon nem kötődtek. Ennek hátterében talán olyan radikális népességváltást sejtethetünk, ami a népvándorlás kori népek megtelepedésének irányába mutat.⁹ Az a tény, hogy a No. 2d sírsztélé felületének kétharmadát lefaragták, azt jelzi, hogy ezt a síremléket nem is biztos, hogy másodlagos felhasználásban helyezték a kőládásír oldalába. Felületének kiképzése arra utalhat, hogy a sírsztélét valamilyen célból – pl. lépcsőként – már korábban hasznosították, és az általunk feltárt objektumba legalább harmadlagos felhasználásban került. A leletegyüttes a No. 2b feliraton említett *legio I Adiutrix Antoniniana* kitüntető jelzője mint *terminus a quo* alapján Caracalla uralkodása utánra, a sírban talált üvegleletek, pontosabban az enyhén kihajló vágott peremű üvegpohár¹⁰ alapján a Kr. u. 4. század közepe tájára keltezhető.

Summary

Although the conservation and the documentation of the find material has not yet been finished, the uncovered remains evidently imply that the stone casket grave can be fit among the funeral sepulchres that were uncovered from the late Roman period in Brigetio in the first half,⁶ in the middle⁷ and at the end⁸ of the 20th century. The inscribed and relief-ornamented steles have further enriched the stock of Roman stone carvings and corroborate the phenomenon, which has a few times already been observed, that the funeral sepulchres of the late period were built from the remains of the sarcophagi and the steles of an earlier period. It is worth calling attention to the fact in this respect that two inscribed remains were placed in the wall of the uncovered stone casket grave in an upside-down position (nos. 2a and 2b). It also means that the text on the inscription was insignificant to the new users, and they had no affinity of any kind to the persons mentioned in the inscriptions. This can indicate a radical change of the population, which points to the settlement of peoples of the Migration Period.⁹ The fact that two-thirds of stele no. 2d was carved off can suggest that this monument was not placed into the wall of the stone casket grave in a secondary utilisation. The surfaces imply that the stele had already formerly been used for another purpose (e.g. as a step) and this was its third use. The find unit can be dated from after Caracalla's rule according to the laudatory attribute of *legio I Adiutrix Antoniniana* mentioned in inscription no. 2b as a *terminus post quem*, and from the middle of the 4th century AD according to the glass wares found in the grave, more exactly the glass tumbler of a slightly everted rim.¹⁰

7 BARKÓCZI 1961; BARKÓCZI 1965; BARKÓCZI 1968.

8 BORHY 2000; LŐRINCZ-SZÁMADÓ 1997; SZÁMADÓ 1999

9 KISS 1981.

10 AR 64.1; BARKÓCZI 46; ISINGS 106b1; TRIER 52.

6 BARKÓCZI 1951, 8–10

7 BARKÓCZI 1961; BARKÓCZI 1965; BARKÓCZI 1968

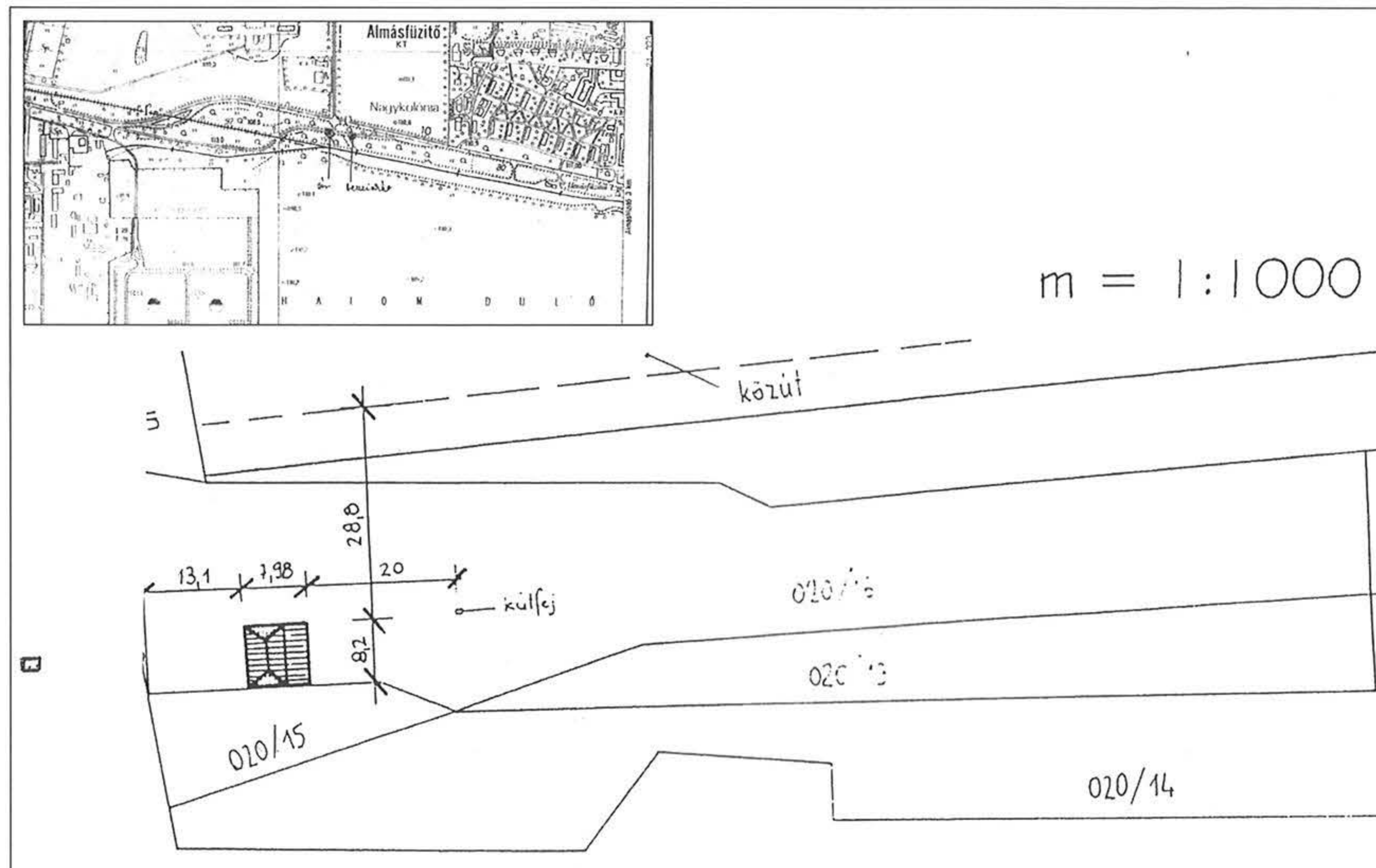
8 BORHY 2000; LŐRINCZ-SZÁMADÓ 1997; SZÁMADÓ 1999

9 KISS 1981

10 AR 64.1; BARKÓCZI 46; ISINGS 106b1; TRIER 52

Irodalom • *References*

- BARKÓCZI 1951
 BARKÓCZI 1961
 BARKÓCZI 1965
 BARKÓCZI 1968
 BORHY 2000
 BORHY-SZÁMADÓ 1999
 BORHY 2006
 IGR
 KISS 1981
 LÓRINCZ-SZÁMADÓ 1997
 RIU
 SEG
 SPEIDEL 1984
 SZÁMADÓ 1999
- BARKÓCZI L.: Brigetio. Dissertationes Pannonicae Ser. II. No. 22. Budapest 1951.
 BARKÓCZI L.: Adatok Brigetio késő római történetéhez. *FolArch* 13 (1961) 95–116.
 BARKÓCZI, L.: New Data on the History of Late Roman Brigetio. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 13 (1965) 215–257.
 BARKÓCZI L.: Négy késő római sír Brigetióból. *Komárom Megyei Múzeumok Közleményei* 1 (1968) 75–105.
 BORHY, L.: Aeternae Quietis Perpetuae Securitati: Ein Sarkophagfund aus Brigetio. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 130 (2000) 253–256.
 BORHY L. – SZÁMADÓ E. (szerk.): *Brigetio kincsei*. Komárom 1999.
 BORHY L.: Vezető Komárom város római kori kőemlékeihez. *Acta Archaeologica Brigetionensia*. Ser. I., Vol. 5. Komárom 2006.
 Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes
 KISS, A.: Funde aus dem 5–6. Jh. im Gebiet von Brigetio. *FolArch* 32 (1981) 191–210.
 LÓRINCZ B. – SZÁMADÓ E.: Két új felirat Brigetio körzetéből. *Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzatok Múzeumainak Közleményei* 5 (1992 /1997/) 261–267.
 BARKÓCZI, L. – SOPRONI, S.: *Die römischen Inschriften Ungarns*. 3. Lieferung. Budapest 1981.
 Supplementum Epigraphicum Graecum
 SPEIDEL, M. P.: Regionarii in Lower Moesia. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 57 (1984) 185–188.
 SZÁMADÓ E.: Beszámoló a MOL Rt. Komáromi Finomító szőnyi gyártelepén 1999-ben feltárt sírokról. *Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzatok Múzeumainak Közleményei* 6 (1999) 163–180.

1. kép: Komárom/Almásfüzitő, Gerhát. A leletmentés helyszínrajza

Fig. 1: Komárom/Almásfüzitő, Gerhát. Plot of the rescue excavation

2. kép: Három felnőttet és két gyermeket ábrázoló családi sírsztélé felső töredéke (No. 1a)

Fig. 2: The upper fragment of the family stele depicting three adults and two infants (No. 1a)

3. kép: Sírsztélé alsó részének töredéke a feliratos mező utolsó négy sorával, alatta farkas és bérány ábrázolásával (No. 1.b)

Fig. 3: The fragment of the lower part of a stele with the last four lines of the inscribed field and the depiction of a wolf and a lamb underneath (no. 1b)

4. kép: Az egykori járósinten talált, eredetileg valószínűleg a sírhoz tartozó ládika darabjai, amelyet a sír kirablásakor dobhattak ki.

Fig. 4: The remains of the case, probably from the grave, which was found on the contemporary floor level and must have been discarded at the grave robbery

5. kép: A két, egymás mellé fektetett, kelet-nyugati tájolású csontváz a kőládasír kibontása után

Fig. 5: The two east-west oriented skeletons lying side by side after the opening of the stone casket grave

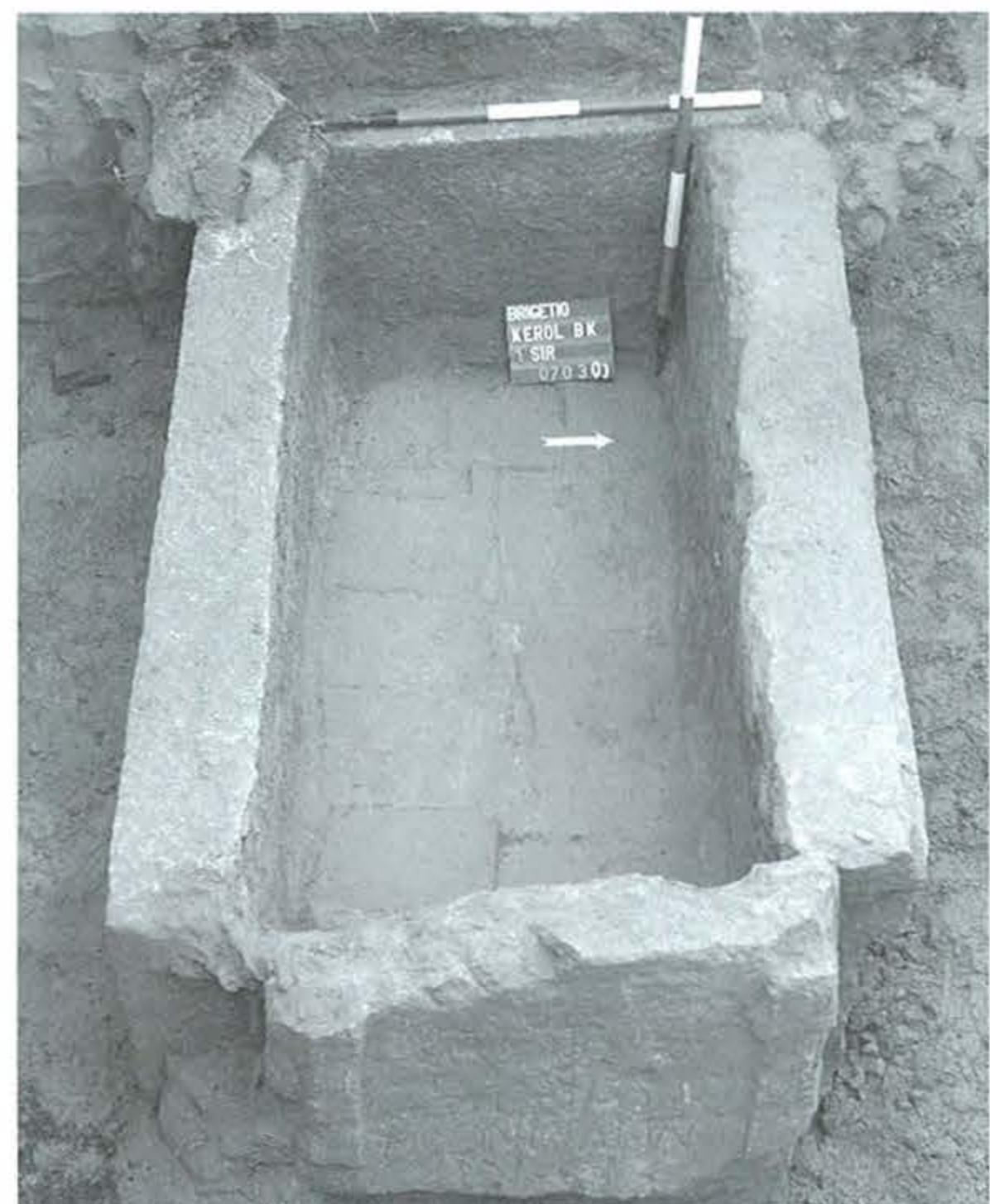
6. kép: Áttetsző, zöldes tónusú, kónikus alakú, talpgyűrű nélküli, enyhén kihajló vágott peremű, AR 64.1; Barkóczi 46; Isings 106b1; Trier 52 típusú üvegpohár restaurálás után

Fig. 6: Translucent conical glass tumbler of type AR 64.1; Barkóczi 46; Isings 106b1; Trier 52 having a greenish shade, a slightly everted rim and no foot ring after conservation

7. kép: Áttetsző, zöldes tónusú, erősen kihasasodó, nagyméretű, Barkóczi 105; Isings 103 típusú unguentarium a sírban

Fig. 7: Translucent strongly bulging unguentarium of type Barkóczi 105; Isings 103 having a greenish shade – in the grave

8. kép: A kibontott sír alja a 11 darab, kötésbe rakott tegulával

Fig. 8: The bottom of the uncovered grave with 11 jointed tegulae

9. kép: A sír keleti (keskeny) oldalába befalazott kőemlék (No. 2a)

Fig. 9: Stone monument walled into the eastern (shorter) wall of the grave (No. 2a)

10. kép: A sír déli (hosszanti) oldalába befalazott kőemlék (No. 2b)

Fig. 10: Stone monument walled into the southern (longer) wall of the grave (No. 2b)

11. kép: A sír északi (hosszanti) oldalába befalazott kőemlék (No. 2c)

Fig. 11: Stone monument walled into the northern (longer) wall of the grave (No. 2c)

12. kép: A sír nyugati (keskeny) oldalába befalazott kőemlék (No. 2d)

Fig. 12: Stone monument walled into the western (shorter) wall of the grave (No. 2d)